

Keskustelupuheenvuoro

Erotteluja purkaen kohti hoivaavaa taloutta

Heini Kinnunen, filosofian tohtori, Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -hankkeen tutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Avainsanat: hoivaava talous, poliittinen talous, erottelut, tasa-arvo, ekologinen kestävyys

<https://doi.org/10.51810/pt.120099>

Hoiva, jota tehdään niin palkatta kuin palkallisena kodeissa ja kodin ulkopuolella, on yhteiskuntia kannatteleva aktiviteetti, jonka arvoa ei ole riittävällä tavalla otettu huomioon taloutta koskevassa tiedontuotannossa, toiminnassa ja päätöksenteossa. Tähän tärkeään teemaan tarttui *Poliittinen talous* -lehden, Poliittisen talouden tutkimuksen seuran ja Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -hankkeen Tampereella 30.5.2022 järjestämä Hoivan poliittinen talous -paneelikeskustelu, joka liittyy myös *Poliittinen talous* -lehden samannimiseen erikoisnumeroon. Panelisteina toimivat BIOS-tutkimusyksikön ekonomisti Jussi Ahokas, Hoivan poliittinen talous -erikoisnumeroon tutkimusartikkelin kirjoittanut Annastiina Rajala-Vaittinen sekä *Poliittinen talous* -lehden päätoimittaja, tutkija Anna Elomäki. Keskustelun juonsi *Poliittinen talous* -lehden toinen päätoimittaja ja FEMTIE-hankkeen johtaja Hanna Ylöstalo. Itse istuin tilaisuuden yleisössä, josta käsin myös tämän puheenvuoron aiheet ja pohdinnat kumpuavat.

Panelistien keskustelua kuunnellessani aloin pohtia, miten monin eri tavoin erilaiset kahtiajaot ja ulossulkevat erottelut ehdollistavat talouteen liittyvää ajattelua ja mitä näiden erottelujen purkaminen voisi merkitä hoivaavan talouden edistämisen kannalta. Hoivaavan talouden (*caring economy*) käsitteellä

viittaa tasa-arvoisempaa taloutta edistävien järjestöjen, feminististen taloustieteilijöiden ja poliittisen talouden tutkijoiden kehittämään talouskäsitukseen, jossa taloudellisen toiminnan keskiöön pyritään nostamaan inhimillinen hyvinvointi ja huolenpito, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä ekologinen kestävyys (ks. esim. Women's Budget Group 2020). Hoivaavan talouden käsite ei siten kuvaa vain ammatilliseen hoitotyöhön tai hoivamarkkinoihin liittyvää talouden osa-aluetta, vaan käsite on utopistinen sikäli, että sen avulla tavoitellaan perustavanlaatuista taloutta ja talouspolitiikkaa ohjaavien arvojen ja tavoitteiden muutosta.

Esitän puheenvuorossani, että erilaisten taloutta ja sukupuolta koskevien erottelujen purkaminen on hoivaavamman talouden edellytys. Näitä erotteluita ovat muun muassa uusintavan ja tuottavan työn välinen kahtiajako, politiikka-alueiden erillään pitäminen, sekä naisten ja miesten normatiivinen jaottelu. Samaan aikaan hoivaavan talouden edistäminen erilaisin käsitteellisin ja poliittisin keinoin purkaa epätasa-arvoistavia erotteluita, joiden vaikutukset ulottuvat myös talouden alueen ulkopuolelle.

Taloudesta erotettu uusintava työ ja uusintamisesta erotettu (talouden) ihminen

Paneelikeskustelussakin esiin noussut jako uusintavaan ja tuottavaan työhön on yksi sitkeimmin taloutta koskevaa ajattelua ja toimintaa ohjaava kahtiajako, jota hoivaavan talouden idea pyrkii haastamaan. Uusintavalla työllä viitataan muun muassa kodeissa tapahtuvaan lastenhoitoon, kotitöihin ja kasvatukseen tai esimerkiksi julkisella sektorilla tehtävään hoito- ja kasvatus-työhön. Erottelun mukaan vain tuottava työ, kuten tavaroiden valmistaminen markkinoille, kerryttää lisäarvoa (Marx 1893) sen teettäjälle. Feministisessä teoriassa ja liikkeessä jako tuottavaan ja uusintavaan työhön on ollut keskeinen kritiikin kohde. Ensinnäkin empiirinen todellisuus osoittaa, miten suuri osa niin kutsutusta tuottamattomasta, uusintavasta työstä, kuten palkattomasta hoivasta, on ollut naisten tehtävänä, kun taas tuottava työ, kuten teollisuudessa tehtävä palkkatyö, on ollut miesten aluetta. Toiseksi uusintavaa työtä on pidetty talouden ulkopuolisena ja taloudelle merkityksettömänä aktiviteettina, vaikka kuten feministiset teoreetikot ovat painottaneet,

uusintavalla työllä on korvaamaton rooli taloudessa. (Dalla Costa ja James 1975; Federici 2021.)

Panelisti Annastiina Rajala-Vaittisen mukaan feministisessäkin keskustelussa on kuitenkin harvemmin käsitelty uusintavaa työtä biologiseen reproduktioon eli lasten synnyttämiseen liittyvänä kysymyksenä. Rajala-Vaittinen onkin pyrkinyt tutkimuksessaan tuomaan esiin ja osoittamaan synnyttämisen ja etenkin synnytyselinten terveyden sukupuolittuneena ja taloudellisena kysymyksenä. Ainoastaan Suomessa synnytyksen jälkeisen inkontinenssin kustannukset julkiselle taloudelle ovat miljardiluokkaa, ja siltikään synnytyksen jälkeisestä kuntoutuksesta ja hoidosta ei huolehdi kunnolla (ks. myös Rajala ja Vaittinen 2022). Inkontinenssi ja synnyttäminen eivät ole taloudellisia kysymyksiä vain julkisen talouden kustannuksien näkökulmasta. Kysymys on myös uusintavaa työtä tekevän ihmisen, kuten synnyttäjän, voimavaroista. Näiden voimavarojen ehtyessä, murenee myös talouden pohja. (Emt.)

Synnytyselinten terveys on sukupuolikysymys ja niihin liittyvien talousvaikutusten huomioimattomuus istuu sitkeässä. Ajattelen, että ulossulkevilla erotteluilla on keskeinen rooli tämän tasa-arvoa heikentävän *status quon* ylläpidossa. Uusintavan ja tuottavan työn välisen erottelun lisäksi kysymys on myös ihmiskäsityksestä. Feministiset ajattelijat (esim. Benhabib 1992, Young 1990) ovat tuoneet esiin, miten neutraaliksi naamioitu ihmiskäsitys on itseasiassa sukupuolittunut ja perustuu lukuisille eronteille: ruumiin ja mielen, luonnon ja yhteiskunnan, riippumattoman ja riippuvaisen erottamiselle toisistaan. Synnytyksen jälkeisestä inkontinenssista kärsivän ihmisen, tai ylipäätään synnyttäjän keho, ei sovi kuvaan koherentista, riippumattomasta ja pystyvistä yksilöistä, joka ilmestyy yhteiskuntaan valmiina kuin sieni metsän mättäälle sateen jälkeen (ks. Benhabib 1992, 156; Hobbes 1647/2017, 280). Paneelissa keskusteltiinkin siitä, miten ihmiskäsityksen muuttaminen voisi olla keskeinen askel myös hoivaavamman ja vaivaisuuden hyväksyvän talousjärjestelmän edistämiseksi. Ajattelen lisäksi, että hoivaavan talouden edistäminen auttaa puolestaan purkamaan riippumattomuuden ideaalin varaan rakennettua sukupuolittunutta ihmiskäsitystä samalla, kun se tuo näkyviin uusintavan työn taloudellisen merkityksen.

Hyvinvointitalous: erotteluja purkava, poliittinen käsite

Yksi konkreettinen tapa purkaa kahtiajakoja ja talouteen liittyvää mielikuvitusta kaventavia erotteluja on uusien käsitteiden kehittäminen ja esiintuominen. Jussi Ahokas kertoi paneelissa hyvinvointitalouden käsitteestä, jota on kehitetty SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:ssä, muiden muassa järjestön pääekonomistina aiemmin toimineen Ahokkaan toimesta. Käsitteen avulla voidaan tarjota uudenlainen näkökulma ihmisten ja luonnon hyvinvointiin tähtäävän politiikan ja talouspolitiikan sekä taloudellisen toiminnan välisiin suhteisiin. Käsitteellä pyritään puolustamaan hyvinvointia talouden keskeisenä päämääränä, taloudellisenä investointina ja talouskasvun mahdollistajana (ks. Ahokas 2021). Vallitsevassa talouskeskustelussa hyvinvointia ja taloutta koskevia politiikkatavoitteita pidetään usein toisilleen vastakkaisina. Esimerkiksi julkisia hyvinvointipalveluita pidetään kulueränä julkiselle taloudelle. Hyvinvointitalouden käsite puolestaan pyrkii tuomaan talouden, ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin edistämisen ”samalle puolelle” politiikkaa.

Käsitteiden menestykseen ja käyttöönottoon vaikuttaa yhteiskunnallinen konteksti ja ilmapiiri. Paneelissa Ahokas toi esiin, miten hyvinvointitalouden käsitteen käyttöönotolle ja leviämiselle on ollut viime vuosina suotuisa maaperä, ja käsite on otettu hyvin vastaan Suomen lisäksi myös Euroopassa laajemmin. Kontekstin lisäksi on mielestäni tärkeää huomioida käsitteiden poliittisuus. Käsitteet eivät ole poliittisesti viattomia, vaan niiden saamat merkitykset ja käyttötavat riippuvat poliittisista arvoista ja tavoitteista. Esimerkiksi hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä on käytetty hyvinvointivaltion sijaan, jolloin valtion rooli hyvinvoinnin tuottajana jää taka-alalle (Julkunen 2001).

Hyvinvointitalouden käsite voi toimia strategisesti, kuin susi lampaan vaatteissa, tuodessaan vaihkaa hyvinvointiin ja ekologiseen kestävyyyteen liittyvät arvot keskelle talouskeskustelua. Mutta hyvinvointitalouden käsite saattaa myös pönkittää ”politiikan taloudellistumista” (Brown 2016), kun poliittiset tavoitteet ja arvot pyritään perustelemaan talouden kielellä. Samaa voisi pohtia myös hoivaavan talouden käsitteen kohdalla. Jos hoivasta puhutaan taloudellisenä resurssina tai investointina, unohtuuko tällöin ihmisten välisen huolenpidon itseisarvo? Hoivan nimissä voidaan tehdä myös tasa-arvoa heikentävää politiikkaa, kuten Rajala-Vaittinen huomautti paneelissa. Toisaalta ajattelen, että hoivaavan talouden käsite nostaa talouspolitiikan keskiöön huolenpidon

ja hoivan, joita se itsessään pitää arvokkaina ja joiden kautta sen tavoitteet määrittävät. Olemme tottuneet ajattelemaan, että taloutta hoidetaan, mutta talouden voisi pikemminkin nähdä yhteiskunnan hoivaamisen välineenä, kuten hoivaavan talouden käsite implikoi.

Politiikan erottelevat raja-aidat ja niiden ylittäminen

Käsitteiden lisäksi hyvinvoinnin, hoivan ja talouden välisten vastakkainasettelujen purkamisessa tarvitaan konkreettista politiikkaa ja institutionaalisten raja-aitojen rikkomista. Kuitenkin, kuten panelistina toiminut Anna Elomäki toi esiin, EU:ssa hyvinvointiin vaikuttava sosiaalipolitiikka ja talouspolitiikka operoivat pitkälti toisistaan erillään – sen lisäksi, että hoivan ja hyvinvointipalveluiden järjestäminen on jäsenvaltioiden omassa päätäntävallassa, jolloin EU:n rooli niissä jää pieneksi. Elomäen mukaan EU:n talouspolitiikka vaikuttaa kuitenkin jäsenmaiden taloudellisiin resursseihin, jotka puolestaan heijastuvat muun muassa tasa-arvon toteutumisen kannalta tärkeisiin julkisiin palveluihin ja sosiaaliturvaan. EU:n päätökset ja toiminta vaikuttavat myös diskursiivisesti, kun politiikkaideat ja suositukset vaikuttavat jäsenmaiden kansalliseen päätöksentekoon. Hoivaan on Elomäen mukaan kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota EU:ssa, mutta keskustelu keskittyy yhä kustannuksiin pikemminkin kuin esimerkiksi hoivaan investoimiseen. Elomäen mukaan myös koronaelytyksen kohdistuminen hoivaan on jäänyt puolitiehen niin EU:ssa kuin Suomessakin (ks. myös Elomäki ja Kantola 2022; Mesiäislehto ym. 2022). Tasa-arvonäkökulmaa ja hoivaavan talouden ideaa ei siis olla vielä saatu kunnolla integroitua EU:n talouspolitiikkaan.

Paneelissa nousi esiin kysymys myös samansuuntaisten politiikkatavoitteiden välisistä jännitteistä. Muun muassa Elomäen kokemuksen mukaan ekokriisin ja hoivakriisin yhtäaikainen käsittely EU:n politiikassa vaikuttaa hankalalta, vaikka poliittiset tavoitteet eivät olekaan toistensa kanssa arvoristiriidassa. Ajattelen, että hoivaavan talouden idea tuo ympäristö-, tasa-arvo- ja talouspolitiikan lähemmäksi toisiaan nostaessaan esiin sosiaaliseen epätasa-arvoon ja luonnonvarojen hyväksikäyttöön liittyvien ongelmien yhteen kietoutumisen globaalissa taloudessa. Esimerkiksi kotimaisen hoitajavajeen paikkaamiseen on ehdotettu ulkomaista työvoimaa sillä oletuksella, että ulkomailta saatu

työvoima on edullista ja aina saatavilla. Feministisessä talousteoriassa ajatellaan, että tämänlainen ratkaisu edesauttaa globaalien sukupuolittuneiden tuloerojen ylläpitoa. Ajatus työvoimasta ehtymättömänä resurssina myös uusintaa ajatusta taloudellisen hyödyn tavoitteluun valjastetuista luonnonvaroista. Ympäristön ja työvoiman kestävä hyödyntäminen syö lopulta pohjan myös taloudelta. (Esim. Folbre 2021.)

Toisaalta ajattelen, ettei käsitteiden ja tavoitteiden tarvitse sulautua yhteen. Asioiden erillään pitäminen on eri asia kuin niiden kaksijakoinen ja toisensa ulossulkeva erottelu, ja erimielisyydet ja jännitteet kuuluvat politiikkaan. Esimerkiksi länsijohtoisten kansainvälisten ympäristönsuojeluprojektien ja paikallisten väestöjen taloudellisten ja yhteiskunnallisten intressien välillä voi olla ristiriitoja, joiden esiin nostaminen on ensiarvoisen tärkeää demokraattisen ja oikeudenmukaisen muutoksen saavuttamiseksi (ks. Nanda 1997). Kuitenkin, jos ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouden politiikkatavoitteet päätyvät kilpailemaan keskenään niille jätetystä kapeasta tilasta, valtavirtainen talouspolitiikka saa jatkaa omalla lavealla tontillaan ilman haastajaa. Yhteisrintaman muodostaminen kannattanee useissa tilanteissa, joissa poliittisia tavoitteita pyritään edistämään altavastaajan asemasta käsin.

Sukupuolierolle rakentuva talous ja perustan murtamisen strategia

Tilaisuuden lähestyessä loppuaan panelistit palasivat yleisökysymyksen siivittämänä pohtimaan talouden sukupuolittuneisuutta ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä аспекteja. Esimerkiksi hoitotyö on naisvaltaista ja sen palkat ovat jäljessä verrattuna moniin muihin aloihin. Julkisen sektorin tuottamiin palveluihin kohdistuvat taloudelliset leikkaukset ja resurssien puute heijastuvat sukupuolten väliseen ja sosioekonomiseen tasa-arvoon. Sukupuolta on tarpeen tarkastella myös talousjärjestelmää ja talouspolitiikkaa perustavalla tavalla ohjaavana normatiivisena järjestelmänä. Dikotominen käsitys sukupuolten välisestä eroista ja tälle käsitykselle perustuvat sukulaisuusjärjestykset ovat muovanneet ja kietoutuneet yhteen vallitsevien talousjärjestelmien kanssa (Rubin 1975). Lisäksi esimerkiksi kapitalistinen talous on pitkän kolonialistisen historiansa aikana nojannut heteroydinperheen malliin, jossa miehillä ja naisilla on ollut perinteisesti erilaiset ja epätasa-arvoiset roolit, ja

pyrkinyt samalla puuttumaan muunlaisiin sukupuolijärjestyksiin pönkittääkseen valkoisen omistavan luokan miesten valtaa (Mies 1987/1997). Nämä ilmiöt eivät kuulu vain menneisyyteen: esimerkiksi Yhdysvalloissa uusliberaali politiikka on tukenut perinteisiä perhearvoja tavoitteenaan säästää valtion menoissa ja suojata periytyvää yksityistä omaisuutta (Cooper 2017).

Jos oletetaan, että normatiivisilla ja dikotomisilla sukupuolikäsityksillä on olennainen rooli siinä, miten talousjärjestelmä ylläpitää itseään, voisiko näiden normien purkaminen edesauttaa muutosta talousjärjestelmässä? Mitä vaikutuksia esimerkiksi sukupuolirooleihin ja seksuaalisuuteen liittyvällä vapaudella on talousjärjestelmään? Näkisin, että hoivaavaa taloutta voikin lähteä tavoittelemaan myös sellaisista suunnista, jotka eivät suoraan hahmotu talouspoliittisina. Esimerkiksi hoivaan liitettyjen sukupuolittuneiden oletusten purkaminen saattaisi tuoda miehiä hoitoalalle tai johtaa perheen sisäisten hoivavastuiden tasaisempaan jakautumiseen. Erilaiset perhemuodot puolestaan rikkovat käsitystä heteroseksuaalisen ydinperheen ensisijaisuudesta. Nämä muutokset voivat puolestaan heijastua talousjärjestelmään, kun esimerkiksi sosiaaliturvaa pitää muokata erilaisia perhejärjestelyjä vastaavaksi tai työmarkkinoiden pitää sopeutua ajatukseen sukupuolineutraalista ”riskistä”, joka liittyy lasten saamiseen, hoivaamiseen ja kasvatukseen.

Palaan puheenvuoroni lopuksi paneelikeskustelun yhteenvetoon, jossa Hanna Ylöstalo ehdotti vaihtoehtojen ja utopioiden etsimistä läheltä – meitä jo nyt ympäröivästä todellisuudesta. Paneelin osallistujien puheenvuoroissa esiintuodut tutkimustulokset ja käsitteellistämiset ovat osa tässä hetkessä tapahtuvaa toisenlaisen talouden kuvittelua. Hoivaavan talouden tavoittelu vaatii mielikuvitusta ja kykyä nähdä yhtymäkohtia talouden ja talouden ulkopuolisena pidettyjen asioiden välillä. Se vaatii myös sitkeiden kulttuuristen normien, tabujen, ja – kuten olen puheenvuorossani ehdottanut – ulossulkevien erotte-lujen purkamista. Samalla hoivaavan talouden ajatus on itsessään osa poliittista mielikuvitusta, joka ravistelee yhteiskunnallisia erontekoja.

Lähteet

- Ahokas, Jussi (toim.). 2021. *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/SOSTE-julkaisu-Hyvinvointitaloudessa-eteenpain-2021.pdf> [Luettu 15.6.2022]
- Benhabib, Seyla. 1992. *Situating the self. Gender, community, and postmodernism in contemporary ethics*. New York: Routledge.
- Brown, Wendy. 2016. Sacrificial citizenship: Neoliberalism, human capital, and austerity politics. *Constellations*, 23:1, 3–14. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12166>
- Cooper, Melinda. 2017. *Family values: Between neoliberalism and the new social conservatism*. New York: Zone Books.
- Dalla Costa, Mariarosa ja James, Selma. 1975/2018. The power of women and the subversion of the community. Teoksessa Stanley Aronowitz ja Michael J. Roberts (toim.), *Class: The anthology*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 79–86.
- Elomäki, Anna ja Kantola, Johanna. 2022. Feminist governance in the European Parliament: The political struggle over the inclusion of gender in the EU's COVID-19 response. *Politics & Gender*, 1–22. <https://doi.org/10.1017/S1743923X21000544>
- Federici, Silvia. 2021. *Patriarchy of the wage. Notes on Marx, gender, and feminism*. Oakland: PM Press.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems. An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Hobbes, Thomas. 1647/2017. *Three-text edition of Thomas Hobbes's political theory: The Elements of Law, De Cive and Leviathan*. Toimittanut Deborah Baumgold. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316651544>
- Julkunen, Raija. 2001. Hyvinvointiyhteiskunta – Mikä se on ja mihin se kannustaa? *Kansantaloudellinen aikakausikirja*, 97:2, 200–205.
- Marx, Karl. 1893. Lisäarvoteorioita. Liitteitä. Suomenkielinen Marx & Engels arkisto. <https://www.marxists.org/suomi/marx-engels/1863/lisaarvoteorioita-liitteita/ch01.htm> [Luettu 15.6.2022]

- Mesiäislehto, Merita, Elomäki, Anna, Kivipelto, Minna, Närvi, Johanna, Räsänen, Tapio, Sutela, Hanna ja Kärkkäinen, Elina. 2022. Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Mies, Maria. 1987/1997. Colonization and housewifization. Teoksessa Rosemary Hennessy ja Chrys Ingraham (toim.), *Materialist feminism. A reader in class, difference, and women's lives*. New York: Routledge, 175–185.
- Nanda, Meera. 1997. 'History is what hurts': A materialist feminist perspective on the green revolution and its ecofeminist critics. Teoksessa Rosemary Hennessy ja Chrys Ingraham (toim.), *Materialist feminism. A reader in class, difference, and women's lives*. New York: Routledge, 364–394.
- Rajala, Anna Ilona ja Vaittinen, Tiina. 2022. Synnyttelinten poliittinen talous: Biologisen uusintamisen kustannuksista poliittisen talouden vaginaalisilla rajapinnoilla. *Poliittinen talous*, 10:1. <https://doi.org/10.51810/pt.111990>
- Rubin, Gayle. 1975. Traffic of women. Notes on the "political economy" of sex. Teoksessa Rayna R. Reiter (toim.), *Toward an anthropology of women*. New York: Monthly Review Press, 157–210.
- Women's Budget Group. 2020. Creating a caring economy: A call to action. Commission on a Gender Equal Economy. <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/WBG-Report-v8-ES-1.pdf> [Luettu 15.6.2022]
- Young, Iris Marion. 1990. *Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory*. Bloomington: Indiana University Press.